

जाहिरातींचे दर.

सालील पस्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल इशील मार्फत)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ' एव प्रधानः ' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ, धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—दैनिकीय अर्थशास्त्र

वर्ष ८

पुणे, बुधवार, तारीख १२ ऑगस्ट १९४२

अंक ३२

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०९]

अधिकृत भांडवल रु. २,००,००,०००

वसूल झालेले भांडवल रु. १,००,००,०००

रिझर्व फंड रु. १,१८,००,०००

मुख्य कचेरी: ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा: ब्रुलिवन एक्सचेंज, कुलाबा, काळघादेवा
आणि मलबार हिल.इतर शाखा: अहमदाबाद (भद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद
(एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्टेशन शाखा), अंधेरी (मुंबई
रोजारी), मद्रि (मुंबई रोजारी), कलकत्ता (क्लाइव्ह स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस),
कलकत्ता (बडा बजार), कलकत्ता (बौरंगी स्केअर), जमशेदपूर, कराची,
नागपूर (किंगजवे), नागपूर (इतवारी बजार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट,
सुरत.

लंडन एजन्ट्स: वेस्टमिन्सटर बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स: सर जुनीलाल धी. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अग्रह),
श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गेडिस,
सर कावसजी जहांगिर, बॅरोनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई., मि.
दिनशा. के. दाजी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स:

व्यवसायाच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३%
दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजनेने
दिले जाते. सहामाही असेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी
साल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अल्प मुदतीच्या व सेव्हिंग
बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.वित्त व सेटलमेंट्सप्रमाणे बँक एक्सच्युटर व ट्रस्टी म्हणून काम करते.
सर्व तऱ्हेचे ट्रस्टीचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजंट:—टी. आर. लालवाणी.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लि.

हेड ऑफिस: पुणे शहर.

स्थानिक शाखा: डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबजी शाखा: इलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबजी.

अधिकृत भांडवल : रु. १०,००,०००

विक्रीस काढलेले भांडवल : रु. ५,००,०००

सपलेले भांडवल : रु. ४,४५,९५०

वसूल झालेले भांडवल : रु. २,२२,७९५

एकूण सेव्हते भांडवल : रु. ३७,००,०००

डायरेक्टर्स

प्रो. वा. गो. काळे, अध्यक्ष

श्री. धों. कृ. साठे

श्री. न. ग. पवार

श्री. ड्यं. वि. रानडे

श्री. वा. पुं. घर्डे

श्री. मा. रा. जोशी

श्री. श्री. गो. मराठे

श्री. र. चि. सोहोनी

मि. फ. व्ही. पदमजी

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे
यांची सुरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.बँकेच्या शेअरवर १९४१ असेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी ६ सा,
६ शेकडा ४ टक्के करमाफ डिव्हिडंड दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री
चालू आहे.

म. वि. गोखले

मॅनेजर.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.बेंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

बार्शी सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

(स्थापना १९०६)

- नोटीस -

ह्या बँकेच्या सभासदांस कळविण्यांत येतें की, बँकेची वार्षिक साधारण सभा रविवार दिनांक ६ सप्टेंबर १९४२ इ. रोजी दुपारी ३ वाजता, बँकेच्या नोटीसबोर्डावर प्रसिद्ध केलेल्या विषयांचा विचार करण्याकरिता, बँकेमध्ये भरणार आहे. तरी सर्व सभासदांनी सभेस अगत्यपूर्वक यावे अशी विनंती आहे.

बोर्डाचे हुकुमावरून

बार्शी,
ता. ५ ऑगस्ट १९४२.

ए. प. पटवर्धन,
मॅनेजर.

विविध माहिती

कर्जतहकुबी

हिंदुस्थानांत आलेल्या निर्वासितांपैकी ज्यांस हिंदुस्थानांत देणें झालेले आहे व ज्यांची मालमत्ता मूळ देशांत अडकलेली आहे अशांना कर्जफेडीची तहकुबी देण्याचा हिंदुस्थान सरकारचा विचार आहे.

झेकोस्लोव्हेकिया

१९३८ च्या म्यूनिकच्या करारामुळे झेकोस्लोव्हेकियाच्या मुलुखाच्या झालेल्या लांडगेतोडीस ब्रिटिश सरकारने नाइलाजाने मान्यता दिलेली होती. त्यानंतरच्या घडलेल्या गोष्टी लक्षांत घेऊन झेकोस्लोव्हेकियास अपमानकारक व नुकसानकारक असलेला हा करार रद्द करून त्या देशास पूर्वस्थिति प्राप्त करून देण्याचा आपला निर्धार ब्रिटिश सरकारने जाहीर केला आहे.

लष्करी खर्चाची वाढणी

१९४०-४१ मध्ये हिंदुस्थानांत प्रत्यक्ष लष्करी खर्चावर १२७ कोटी रुपये खर्च झाला, त्यापैकी ७३½ कोटी रुपयांचा खर्च हिंदुस्थानावर पडला. बाकीच्या खर्चाचा बोजा ग्रेट ब्रिटनने उचलला.

युद्धकर्ज

हिंदुस्थान सरकारच्या तिसऱ्या डिफेन्स लोनचा आंकडा १ ऑगस्ट अखेर संपलेल्या आठवड्यांत ४४,१५,७०० रुपये झाला. सर्व डिफेन्स लोन्समध्ये मिळून एकूण सुमारे ११५ कोटी रुपये जमा आहेत.

रेशनिंग

कॅनडामध्ये चहा व कॉफी ह्यांच्या रेशनिंगला प्रारंभ झाला आहे. प्रत्येकास दरमहा एक चतुर्थांश पौंड चहा अथवा एक पौंड कॉफी मिळेल.

लंडनमध्ये मशीद

ब्रिटिश सरकारास मुस्लिम संस्कृतीबद्दल वाटणारा आदर व्यक्त करण्याकरिता त्या सरकारने एक लक्ष पौंड बाजूस काढून ठेवले, त्यापैकी साठ हजार पौंडांची २½ एकर जागा त्याने लंडनमध्ये विकत घेतली आहे. शांतता प्रस्थापित झाल्यानंतर त्या जागेवर एक मशीद बांधण्यांत येईल.

महागाई भत्ता

रेल्वे कामगारांच्या महागाई भत्त्यांत हिंदुस्थान सरकारने पुनः वाढ केली आहे.

युद्ध खर्च

ऑस्ट्रेलियन सरकारच्या येत्या वर्षाच्या खर्चाचा आकडा शांततेच्या काळातील खर्चाच्या आकडाच्या सहा पट आहे.

युद्धकार्यासाठी बांबे नोंदविण्यास १६ वर्षांची बयोमर्यादा सोळा वर्षावरील सर्व स्त्री-पुरुषांस ग्रेट ब्रिटनमध्ये युद्धकार्यासाठी नांव नोंदवें लागते.

अमेरिकेंत हुबळक गहू

अमेरिकेमध्ये गव्हाचा पुरवठा इतका भरपूर झाला आहे की, त्याच्या साठवणुकीस जागा अपुरी पडू लागली आहे. तबेले, वसतिगृहे, शाळा, इत्यादींत गहू साठवून ठेवण्याची पाळी आली आहे. सध्याचा साठा अमेरिकेस दोन वर्षे तरी पुरेल. पॅसिफिक महासागरांत युद्धास प्रारंभ झाल्यामुळे गव्हाची निर्गत बंद पडली आहे, त्या कारणाने साठवणीचा प्रश्न अधिकच विकट झाला आहे.

ग्रेट ब्रिटनमध्ये गव्हाचे वाढते उत्पादन

ग्रेट ब्रिटनमध्ये गव्हाचे शास्त्रीय पद्धतीने मोठ्या प्रमाणावर उत्पादन चालू आहे. अमेरिकेंत दर एकरी उत्पादन १३ ते १४ बुशेल आहे; ग्रेट ब्रिटनमधील दर एकरी उत्पादनाची सरासरी ३४ बुशेल इतकी आहे. १ लक्ष ट्रेक्टर जमीन नांगरणीसाठी उपयोगांत आणले जात आहेत.

चीन

हिंदुस्थानांतील ५० लक्ष कोयनेलच्या गोळ्या चीनला देण्यांत येत आहेत.

कलकत्ता शहरातील भिक्षेकरी

कलकत्ता शहरातील भिक्षेकर्यांची संख्या सहा हजारांपेक्षा अधिक आहे, त्यापैकी चार हजार तरी निदान घडघाकट आहेत. त्यांना शहराबाहेर काढण्याचा बंगाल सरकारचा विचार आहे.

ज्यू लोकांची कत्तल

सध्या जर्मन सत्तेखालील देशांत ७० लक्ष ज्यू लोक आहेत, त्यापैकी १० लक्ष लोकांचा प्राण निर्दयपणाने जर्मनीने घेतला आहे.

कोयनेलपेवजी दुसरीं औषधे

हिंदुस्थानांत दरसाल ७० हजार पौंड कोयनेल तयार होते व २ लक्ष पौंड कोयनेल खपते. वास्तविक, १० लक्ष पौंड कोयनेलची आवश्यकता आहे; कारण हिंवातापाने आजारी पडणाऱ्या १० कोटी लोकांपैकी फक्त ८० लक्ष लोकांसच उपचार होऊ शकतो. हिंदुस्थानांतील कोयनेलचा तुटवडा भरून काढण्याकरिता अट्रिनीन व डॅम्पोचिन ह्यासारख्या मलेरियाप्रतिबंधक औषधांच्या उपयोगाची शक्यता व इष्टता अधिकाऱ्यांनी विचारांत घ्यावी, असे डॉ. वाड ह्यांनी आपल्या मुंबई येथील भाषणांत नुकतेच सांगितले.

लॉन्ग्यांना पेट्रोल मिळणार नाही.

१ सप्टेंबर नंतर कोळशाच्या गॅसहॅट्टर चालणाऱ्या लॉन्ग्यांनाच फक्त चालण्यास परवानगी मिळेल, असे संयुक्त प्रांत सरकारने जाहीर केले आहे. सर्व लॉरीवाल्यांना त्याप्रमाणे कळण्यांत आले आहे. पेट्रोलच्या तुटवड्यामुळे असे करणे आवश्यक झाले आहे.

कचेरीची वेळ एक तास पुढे जाणार

सप्टेंबरपासून घड्याळाचे काटे एक तास पुढे करण्यांत येणार आहेत, ह्यासाठी मद्रासमधील सरकारी कचेऱ्यांच्या कामाच्या वेळांतहि एका तासाचा बदल करण्यांत येणार आहे, असे समजते.

अनुक्रमणिका

	पृष्ठ		पृष्ठ
१ विविध माहिती ...	२५२	त्यांच्या अडचणी—प्रतिक	
२ आयुर्विमा कंपन्यांचे		सहकारी इन्स्टिट्यूटची पुन-	
मूल्यमापन ...	२५३	र्षटना—नमुनेदार	२६
३ यु. कि. कमर्शियल		बनवले.	
कॉर्पोरेशन ...	२५४	६ गिरणीस कुलुप ...	२५६
४ सत्याद्रि विमा कं. लि. ...	२५४	७ मुंबई प्रताचे औद्योगिक	
५ स्टुट विचार ...	२५५	साते ...	२५७
मुंबईत तांदुळाच्या व्यापा-			

अर्थ

बुधवार, ता. १२ ऑगस्ट, १९४२

आयुर्विमा कंपन्यांचे मूल्यमापन

आयुर्विमा कंपन्यांच्या येण्यादेण्याचा हिशेब करून त्यांचे ठराविक कालांतराने मूल्यमापन करण्याचा प्रघात आहे. प्रत्येक घंटाचाच हिशेब असा धरचेवर काढावा लागतो व आयुर्विमा कंपन्यांचे मूल्यमापन मुख्यतः त्याच स्वरूपाचे असते. कंपन्यांच्या जिंदगीचे मूल्य निश्चित ठरविणे सोपे असते. परंतु येणे रकमांचा देणे होणाऱ्या रकमांचा अंदाजच करावा लागतो. देण्यापेक्षा येणे अधिक भरले, तर मूल्यमापनात वाढावा सापडतो; नाही तर कंपनीच्या हिशेबात तूट दिसून येते. आयुर्विमा कंपन्यांच्या व्यवहारात तूट येणे इष्ट नाही, हे उघड आहे. इतर घंटांचा आढावा व विमा कंपन्यांचा आढावा हात एक महत्त्वाचा फरक आहे, तो म्हणजे विमा कंपन्यांच्या येण्या-देण्याचा केवळ अंदाजच करावा लागतो. इतर घंटांतील देण्यापेक्षा त्यांच्या आढाव्यात हिशेबात घ्यावी लागतात, परंतु ती निश्चितपणे सांगता येतात. आयुर्विमा कंपन्यांच्या मूल्यमापनात, त्यांना हप्त्यांच्या रूपाने मिळणाऱ्या रकमा व त्यांना क्लेमस इत्यादि रूपाने घ्याव्या लागणाऱ्या रकमा ह्यांची आजची किंमतच धरावी लागते. कंपनीला तिच्या रकमांवर घ्यावाचा दर काय पडेल, विमेदारांच्या मृत्यूची संख्या किती भरेल, सर्वांचे प्रमाण काय राहील, इत्यादि गोष्टींच्या अंदाजावरच विमा-गणित्याचे मूल्यमापन अवलंबून रहाते. निश्चित कालांतराने, म्हणजे दरसाल, प्रत्येक तीन वर्षांनी अथवा पाच वर्षांनी मूल्यमापन करण्यात येते. त्यात नफा आढळून आला, तर त्यास तीन कारणे संभवतात:—(१) अपेक्षेपेक्षा घ्यावाचा दर चांगला पडला असेल, (२) मृत्यूचे प्रमाण उतरून क्लेमस कमी आले असतील, किंवा (३) सर्वांची तरतूद प्रत्यक्ष सर्वापेक्षा अधिक ठरून त्यांत बचत झाली असेल. ही तीनही कारणे एकत्र आल्यास वाढावा चांगला येईल. वाढावा दिसून आला तर विमेदारांना तो वाटलाच पाहिजे, असे नाही. पुढची तरतूद ह्या हद्दीने तो वाढावा अजिबात न वाटता तसाच कायम राखणे हे कित्येक प्रसंगी दूरदर्शीपणाचे ठरेल. हिंदी विमा कंपन्यांनी सध्या बोनस वाटू नये, अशी सटपट काही कंपन्या करीत आहेत, त्याचा

मुख्य हेतु सध्याच्या अनिश्चित युद्धपरिस्थितीत बोनसच्या वाटणीच्या रूपाने कंपन्यांचा मजबूतपणा कमी होऊ न देणे हा आहे. ज्यांना बोनस सहज वाटता येणे शक्य आहे, अशा मजबूत कंपन्यांचा त्यास विरोध आहे. न्युच्युअल कंपनीमध्ये विमेदारांसच वाढाव्याचा फायदा मिळतो; भागीदारांच्या भांडवलाच्या कंपनीमध्ये भागीदारांसहि वाढाव्याचा कांही अंश मिळतो.

मूल्यमापन ज्या मुदतीचे असेल, त्या मुदतीनंतरच बोनस जाहीर होऊ शकते. परंतु मध्यंतरीच्या काळातच एकाद्या पॉलिसिवरील रकमेचे विमेदारांच्या मृत्युमुळे, विम्याची मुदत भरल्यामुळे अथवा अन्यकारणामुळे क्लेममध्ये रूपांतर झाले, तर त्या विमेदारास बोनस कसे मिळणार? उदाहरणार्थ, १९४० अखेरच्या पांच वर्षांच्या मूल्यमापनानंतर पुढचे मूल्यमापन १९४५ अखेर होईल, असे मानल्यास १९४० ते ४५ ह्या मुदतीमधील क्लेमला १९४५ अखेरच्या मूल्यमापनातील वाढाव्याचा फायदा कसा मिळणार? पॉलिसी १९४५ अखेर चालू असती, तर तो फायदा मिळाला असता. ह्यावर तोड अशी की दोन बोनस वाटणीच्या मधल्या काळात विमेदारांचा क्लेम उपस्थित झाल्यास विमा कंपनी त्यास इंटेरिम बोनस देते. उदाहरणार्थ:—

१९४० चे मूल्यमापन : बोनस वार्षिक हजारारी १० रु. पांच वर्षे चालू असलेल्या हजाराची पॉलिसी १,०५० रुपयाची होईल.

१९४५ चे मूल्यमापन : बोनस वार्षिक हजारारी १५ रु. दहा वर्षे चालू असलेल्या हजाराची पॉलिसी १,१२५ रुपयांची होईल.

विमेदारास १९४२ साली मृत्यू आला, तर त्याच्या विम्यास हजारारी १० रुपये ह्या दराने इंटेरिम बोनस मिळेल. परंतु तो १९४५ अखेर जगला, तर हजारारी १५ रुपये ह्या दराने त्याच्या विम्यास बोनस मिळेल. म्हणजे, इंटेरिम बोनस हा मागील मूल्यमापनाचे वेळी जाहीर केलेल्या बोनसवरच अवलंबून असतो. एकाद्या कंपनीची परिस्थिति थोडी बिघडली व पूर्वीच्या दराने बोनस वाटण्याजोगी स्थिति पुढील मूल्यमापनाचे वेळी रहाणार नाही असे आढळले, तर इंटेरिम बोनसचा दर कमी करणे जरूर असते. उलट, पुढील मूल्यमापन अत्यंत अनुकूल होण्याजोगे असेल, तर इंटेरिम बोनसचा दर पूर्वीच्या बोनसपेक्षा अधिकहि असू शकतो.

विमा कंपन्यांच्या मूल्यमापनाचे काम विभागणित्ती अथवा अॅक्चुअरी हे करतात. लाइफ अॅशुरन्स फंड व कंपनीच्या अपेक्षित देण्यांची आजची किंमत ह्यांमधील अनुकूल तफावत, म्हणजेच वाढावा होय. मागील मूल्यमापनातील कांही वाढावा शिलकी राखलेला असल्यास तो त्यांत मिळवला, म्हणजे कंपनीच्या सध्या नफ्याचा आकडा मिळतो. मागील मूल्यमापनातील शिलकी तूटहि वरील प्रमाणेच हिशेबात घ्यावी लागते. आयुर्विमा कंपन्यांचे अचूक मूल्यमापन ही किती महत्त्वाची गोष्ट आहे, हे वरील विवेचनावरून घ्यानांत येईल. अनेक वर्षे यशस्वी रीतीने चाललेल्या कंपन्यांचे मूल्यमापन कितीहि कसून केले, तरी त्या वाढावा दाखवून बोनस देऊ शकतात. तथापि, उद्योगमुक्त कंपन्यांस प्रारंभी काम मिळवितांना अधिक खर्च करावा लागतो व हा खर्च त्यांस मिळणाऱ्या कामाचे मानाने प्रमाणबद्ध नसतो. त्यांची तुलना मात्र जुन्या कंपन्यांवरच होते. सहाजिकच, नव्या कंपन्यांना विमेदारांस आकर्षणासाठी विशेष सवलती घ्याव्या लागतात, हसे बेताने ठेवावे लागतात व जुन्या कंपन्यांप्रमाणे वाढावा दाखवून

बोनसहि वाटावा लागतो. म्हणून, नव्या कंपन्यांचे मूल्यमापन करतांना त्यांची मजबूती, कामाची अपेक्षित वाढ व सर्वांतील अपेक्षित वचत, इत्यादि गोष्टींकडे सहानुभूतिपूर्वक लक्ष देणे आवश्यक ठरते. विशेषतः जुन्या विदेशी कंपन्यांशी तोंड देऊन आपले स्थान मजबूत करू इच्छिणाऱ्या व हाकणाऱ्या कंपन्यांना अॅक्चुअरी-कडून बाजवी सहानुभूति मिळाली, तर तिचे चीज होऊन विमा व्यवसायास उर्जितावस्था प्राप्त होते. उदयोन्मुख कंपन्यांच्या चालकाने कर्तृत्वावरच मुख्यतः कंपन्यांची प्रगति अवलंबून असते, हे उघड आहे. श्री. म. स. मराठे, अॅक्चुअरी, ह्यांनी पुणे येथे नुकतेच एक भाषण करून आपली भूमिका स्पष्ट केली, तिचे रहस्य लक्षांत घेण्यास वरील विवेचन उपयोगी पडेल.

युनायटेड किंग्डम कमर्शियल कॉर्पोरेशन

युद्ध-परिस्थितीत सासणी व्यापारी मंडळ्यांस जी व्यापार-विषयक कामे करता येत नाहीत, ती करण्याकरिता वरील संस्थेची स्थापना झाली. तिला ब्रिटिश तिजोरीतून भांडवलाने पुरवठा झाला व महत्त्वाच्या बाबतीत ब्रिटिश सरकारच्या सल्ल्यानुसार ती आपले धोरण आसते. ह्या कॉर्पोरेशनच्या कारभारासंबंधी हिंदुस्थानांत बऱ्याच तक्रारी झाल्या व ईस्ट इंडिया कंपनीशी तिची तुलना करण्याइतकी लोकांची मंजळ गेली. हिंदी निर्गत व्यापाराचे बाबतीत तिला विशेष सवलती मिळतात व त्यांचा हिंदी व्यापार आणि उद्योगधंदे ह्यांचेवर फार दूरगामी प्रतिकूल परिणाम होईल, असे लोकमत व्यक्त होऊ लागले. कॉर्पोरेशन ही निम-सरकारी संस्था असल्याकारणाने प्रत्येक बाबतीत तिला प्राधान्य मिळते व तिला होणाऱ्या भांडवल-पुरवठ्यामुळे निर्गत व्यापारात तिला अवास्तव स्पर्धा करता येऊन सध्या सात्याकडूनहि तिला वाटेत त्या सवलती मिळू शकतात, असा सर्व तक्रारींचा सारांश आहे. खरी स्थिति समजावून सांगण्याचे दृष्टीने हिंदुस्थान सरकारच्या व्यापार सात्याने एक खुलासा प्रसिद्ध केला आहे.

युद्धजन्य परिस्थितीमुळे कित्येक देशांबरोबरच्या व्यापाराची साखळी तुटली आहे, तिचे डवे जोडणे, ब्रिटिश साम्राज्यातील मालाचा दोस्त व मित्र राष्ट्रांस पुरवठा करणे, निर्गत व्यापार कमी झाल्यामुळे मालाच्या वाढलेल्या साठ्यांचा उठाव होण्यास सहाय करणे इत्यादि कामे युनायटेड किंग्डम कमर्शियल कॉर्पोरेशनच्या कार्यक्षेत्रात प्रामुख्याने येतात. रशियाला मालाचा पुरवठा चालू ठेवणे हे, कॉर्पोरेशनचे हिंदुस्थानांतील मुख्य काम आहे. वाहतुकीची अडचण लक्षांत घेऊन कोणत्या मालाच्या पुरवठ्यास किती प्राधान्य दिले पाहिजे, ते ठरवून कॉर्पोरेशनला मालपुरवठा करावा लागतो. हे काम साजगी व्यापाऱ्यांच्या कक्षे-बाहेरचे आहे. विशेषतः हिंदुस्थान व रशिया ह्यांचे दरम्यान पूर्वी मोठ्या प्रमाणावर व्यापार चालू नव्हता. तेव्हा कॉर्पोरेशनसारख्या संस्थेलाच हा निर्गत व्यापार सुरू ठेवणे शक्य आहे. हिंदी बाजार-पेठांतच प्रत्यक्ष अथवा अप्रत्यक्षपणे कॉर्पोरेशन मालाची खरेदी करते. इराणशी व्यापार करतांना कॉर्पोरेशनला विशेष सवलतीचा फायदा मिळत नाही. युद्धविषयक महत्त्वाच्या मालाची निर्गतच केवळ कॉर्पोरेशन करते व हा माळ एकूण इराणकडील

निर्गतीच्या १०% हि भारत नाही. गडू व साखर ह्यांचे व्यापार-बाबत कॉर्पोरेशनला विशेष सवलती व प्राधान्य ही मिळतात, अशी तक्रार आहे; परंतु सध्याच्या आणीबाणीचे प्रसंगी इराण व इतर मध्यपूर्वेतील देश ह्यांचा अन्नपुरवठा अबाधित राखणे आवश्यक आहे. हा पुरवठा करण्यासाठी अनेक देशांतून माल पाठविला पाहिजे व हे काम एका संस्थेच्या हाती केंद्रीभूत होणे जरूर आहे. हिंदुस्थानांतील अन्नपुरवठ्याची परिस्थिति लक्षांत घेऊन नोव्हेंबर, १९४१ पासून कॉर्पोरेशनने हिंदुस्थानांत गव्हाची खरेदी स्थगित केली आहे. साखरेच्या बाबतहि अशीच परिस्थिति आहे. हिंदुस्थानांत १२ रुपये मण ह्या दराने साखर खरेदी करून ३७ रुपये मण ह्या दराने ती इराणमध्ये विकली जाते, ह्या म्हणण्यात सत्यांश बिलकूल नाही. सर्वाकरिता योग्य तेवढी कूस ठेवण्यापलीकडे कॉर्पोरेशन नफा घेत नाही. कस्टम्स ड्यूटी, अंतर्गत कर, दलालांचा नफा, इत्यादि खर्चांमुळे खरेदी-विक्रीचे दरांत थोडी तफावत पडणारच.

तांदूळ, इतर धान्ये, कणीक, तेले, गळिताची धान्ये, सूत इत्यादींच्या निर्गतीचे संबंधांत कॉर्पोरेशनने विशेष अधिकार मिळविले आहेत, असे म्हटलेले ऐकू येते. साउदी अरबस्तानच्या विनंतीवरून कॉर्पोरेशनने त्याकडे दोनदा तान्दूळ पाठविला तो हिंदी व्यापाऱ्यांचे बतीनेच होय. त्याचप्रमाणे, लंडनमधील व्यापाऱ्यांचे बतीने कॉर्पोरेशनने ब्रह्मी तान्दूळ सिलोनला विकला. ह्याखेरीज कॉर्पोरेशनने तान्दूळाचा व्यवहार केलेला नाही. तेले व गळिताची धान्ये ह्यांच्या वहातुकीस आगबोटीत जागा मिळणार नाही, असे जाहीर झाल्यानंतरहि कॉर्पोरेशनने पाठविलेल्या मालास जागा दिली जात असे व त्याचे बाबतीत अपवाद होत असे. परंतु अधिकाऱ्यांचे नजरेस ही चूक दाखविली गेल्याबरोबर ती दुरुस्त करण्यात आली. सिरिया आणि पॅलेस्टाइन ह्यांचे सरकारांच्या विनंतीवरून त्या देशांकडे थोडे सूत पाठविण्याचे कॉर्पोरेशनने मान्य केले. ह्याखेरीज सुताच्या व्यापारात ती शिरली नाही. एकूण हिंदी निर्गतीच्या ५% इतकीहि कॉर्पोरेशनची निर्गत भरली नाही. वहातुकीचे बाबतीत युद्धविषयक मालाचे संबंधांतच कॉर्पोरेशनला प्राधान्य मिळालेले आहे व हे प्राधान्य कोणाहि निर्गत व्यापाऱ्यास मिळू शकते. माळ मिळविण्याकरिता कॉर्पोरेशनला सध्या सात्याच्या कचेरीचा व नोकरवर्गाचा उपयोग होतो, असे ध्वनित करण्यात येते. नियंत्रित मालाची खरेदी तेवढी सध्या सात्यामार्फत केली जाते; विन-लष्करी उपयोगाच्या मालाचे बाबतीत सध्या सात्याकडून कॉर्पोरेशनला कोणत्याहि प्रकारचे सहाय होत नाही. कॉर्पोरेशन आपल्या मालाची खरेदी निर्गत मालाच्या व्यापाऱ्यांचे मार्फतच करते; तेव्हा कॉर्पोरेशनच्या अमर्याद भांडवलामुळे निर्गत व्यापाऱ्यांशी त्याची घातुक स्पर्धा चालते, हे म्हणणे चुकीचे आहे. चालू व्यापाराची घडी न विघडविता, तिचा उपयोग करून व्यवहार सुलभ करणे, हेच कॉर्पोरेशनचे काम आहे. हिंदुस्थान सरकारने केलेल्या वरील खुलाशावरून कॉर्पोरेशनच्या कार्यक्षेत्रावर व कार्यपद्धतीवर चांगला प्रकाश पडतो. लोकांनी गैर-माहितीने केलेल्या विधानांचा खरेसोटेपणा पहाण्यास त्यांचा उपयोग होईल.

स्फुट विचार

मुंबईत तांदुळाच्या व्यापाऱ्यांच्या अडचणी

मुंबई शहरांत तांदूळ विकत मिळण्याच्या बाबतीत जनतेस अडचण भासत असून किरकोळीने विक्री करणारे दुकानदार त्या संबंधांतली जबाबदारी घाउक व्यापाऱ्यांवर टाकित आहेत. तांदुळाचा साठा शहरांत भरपूर आहे आणि आगगाडीने माल सारखा येत आहे असे सरकारचे म्हणणे आहे. तांदुळाच्या व्यापारी लोकांच्या मंडळाने एक विस्तृत पत्रक प्रसिद्ध करून सामान्य गिःहाइकांस व किरकोळ दुकानदारांस माल मिळण्याच्या मार्गांत अडचणी येत आहेत त्यांची मीमांसा सरकारच्या नियंत्रण पद्धतीतले दोष दाखवून केली आहे. उंची दर्जाच्या तांदुळाच्या किंमती ठरलेल्या नसल्याने आणि तो हलक्या दराने विकणे शक्य नसल्याने ह्या मालाचा साठा व्यापाऱ्यांपाशी असून त्याचा सामान्य जनतेस उपयोग नाही असे व्यापारी मंडळाचे म्हणणे आहे. सरकारने निरनिराळ्या जातींच्या तांदुळाच्या किंमती ठरवल्या आहेत त्यांत बदल होणे इष्ट असल्याचे त्यांच्या पत्रकांत विधान आहे. सरकारची स्वतःची तांदूळ खरेदी चालू आहे, तीपैकी वाहेरून आणलेला माल बाजारांत न येता त्याच्या साठ्यांत शिलकी पडतो आणि आपणांस प्रांताबाहेरून माल आणता येत असतां हि रेल्वे वहातुकीच्या सबलती मिळत नसल्याने पुरवठा वाढवता येत नाही अशी व्यापारी मंडळाची तक्रार आहे. किरकोळ व्यापाऱ्यांस तांदुळाचे परवाने मिळण्यांत बरीच दिरंगाई होते ह्या कारणाने दुकानदारांस विक्रीस हवा तितका व तसा माल मिळत नाही, ह्यासाठी सध्याच्या परवान्यांच्या पद्धतीत सुधारणा होणे आवश्यक आहे असे त्याने सुचवले आहे. व्यापारी मंडळाच्या ह्या गान्हाण्यांचा विचार करून ती तास्काळ दूर होण्याची शक्य ती व्यवस्था सरकारने करावी अशी लोकांची इच्छा असणे स्वाभाविक आहे. इंडियन मर्चंट्स चेंबरचे अध्यक्ष, मि. जे. सी. सेटलवाड ह्यांनी त्या संस्थेच्या दुसऱ्या त्रैमासिक सभेचे प्रसंगी व्यापारी व सरकार ह्यांस धान्याच्या पुरवठ्याविषयी सूचना केल्या आहेत त्यांकडे त्यांचे लक्ष जाणे अगत्याचे आहे. लोकांच्या जीवनास अत्यावश्यक असलेल्या जिनसांचा पुरवठा योग्य रीतीने व किंमतीने होण्याची जबाबदारी व्यापारी व सरकार ह्यांनी सहकार्याने पार पाडली पाहिजे असे त्यांनी म्हटले आहे. व्यापारीवर्गाचे हित पहाणाऱ्या मध्यवर्ती संस्थेच्या अध्यक्षाने भाषण ह्या नात्याने मि. सेटलवाड ह्यांच्या सूचनांस विशेष महत्त्व आहे. गरीब लोकांच्या सोयीसाठी श्रीमंत वर्गींनी राकेल-सारख्या जिनसांच्या वापरांत काटकसर करण्याची आवश्यकता त्यांनी प्रतिपादली आहे हे लक्षांत घेण्यासारखे आहे.

प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटची पुनर्घटना

ह्या प्रांतातील सहकारी संस्थांची मध्यवर्ती समिती प्रोव्हिन्शल को-ऑपरेटिव्ह इन्स्टिट्यूट ही असून त्यांच्या बतीने शिक्षणाचे, प्रचाराचे व संघटनेचे कार्य ती करित आली आहे. सहकारी संस्था आणि सहकारी साठे ह्यांच्या परस्पर-सहाय्याने सहकारी चळवळीची प्रगति घडवून आणण्यासाठी प्रयत्न करणे हे तिचे व्यापक ध्येय असून इन्स्टिट्यूटच्या स्थापनेपासून त्यास मुंबई सरकारने पाठविले व ग्रँटसच्या स्वरूपांत मदत ही दिली आहेत. त्या संस्थेच्या घटनेचे व कार्याचे जाळे सर्व जिल्ह्यांवर पसरले होते आणि तिची कामगिरी सहकारी चळवळीच्या प्रगतीस पोषक होत होती. गेली पाचसहा वर्षे इन्स्टिट्यूटची घटना बदलून

जिल्हांत होणाऱ्या कामांत भ्रमविभागाच्या तत्वावर सोसायट्यांवरील देखरेख, सहकारी शिक्षण व प्रचार ह्यांचे बाबतीत नवीन, कमी खर्चाची, सुटसुटित व कार्यक्षम पद्धति चालू करावी ह्या विचाराने प्रांतिक सरकारने विशिष्ट योजना सुचवल्या व त्याची चर्चा रेंगाळत राहिली होती. इन्स्टिट्यूटच्या क्षाला बंद कराव्या, त्याचे मुख्य कार्य सहकारी शिक्षण हे असावे आणि त्याची घटना सहकारी संस्थांच्या संघांचे मध्यवर्ती मंडळ (फेडरेशन) ह्या स्वरूपाची असावी हे ह्या योजनांचे मूलभूत तत्त्व होते. त्याचे योगाने इन्स्टिट्यूटच्या उद्देशाची व कार्याची मूळची व्यापकता मर्यादित होणार असल्याने बिन सरकारी कार्यकर्त्यांनी त्यांमध्ये अनेक दुरुस्त्या सुचवल्या आणि त्यांची सरकारशी चर्चा केली. व्यक्तिशः कार्यकर्त्यांचा इन्स्टिट्यूटच्या घटनेशी संबंध राखणे, सहकारी संस्थांच्या हिताच्या प्रश्नांची चर्चा करून त्यांचे संबंधांत सरकारला बिनसरकारी मत कळविणेची संधि त्यास देणे, जिल्हातील सुपरव्जिन बोर्डाशी इन्स्टिट्यूटचा प्रत्यक्ष घटनात्मक संबंध ठेवणे इत्यादि बाबतींतल्या सूचना मान्य करून सरकारने अखेरची घटना निश्चित केली आणि तिला अनुसरून तयार झालेले पोटनियम गेल्या पहिल्या तारखेस इन्स्टिट्यूटची सर्व साधारण सभा भरून तीत मंजूर झाले. घटनेस अनुसरून इन्स्टिट्यूटच्या निरनिराळ्या घटकांनी कार्यकारी मंडळासाठी सभासद निवडण्याविषयीचे नियम अजून तयार व्हावयाचे असल्याने वरील साधारण सभेनेच हे निवडण्याचे काम केले आहे. प्रारंभी हा मार्ग अपरिहार्यच होता. कार्यकारी मंडळानेच इन्स्टिट्यूटचा अध्यक्ष व चिटनवीस ह्यांची निवड करावयाची आहे. शिक्षण हेच इन्स्टिट्यूटचे आता प्रमुख कार्य असल्याने सेंट्रल एज्युकेशन बोर्ड आजपर्यंत स्वतंत्र रीतीने काम करित असे त्याची आवश्यकता राहिलेली नाही. इन्स्टिट्यूटच्या पुनर्घटनेची गाढी अनिश्चितपणा, वाद व चर्चा ह्यांच्या गाळांत रतून पडली होती, ती एकदाची बाहेर निघून पुन्हा चालू झाली आहे ही समाधानाची गोष्ट आहे. नवीन संघटनेबाबत अनुकूल-प्रतिकूल मते प्रदर्शित करण्याचे आता कारण नाही. संकुचित क्षेत्रांतहि सध्याच्या कार्यकर्त्यांस विधायक काम करण्यास नेहमीच पुष्कळ वाव असतो हे लक्षांत ठेवले पाहिजे. पुनर्घटित प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटच्या हातून त्यास आखून दिलेल्या क्षेत्रांत भरीव कामगिरी होईल अशी आम्ही आशा बाळगतो.

नमुनेदार खेडे बनवले

सुधारणेच्या निश्चित कल्पना डोळ्यांपुढे ठेवून संघटित प्रयत्न केल्यास सुंदर व निरोगी खेडेगावे बनवता येतात याचे उदाहरण मार्गदर्शक होण्यासारखे असल्याने त्याविषयीची माहिती येथे दिली आहे. सन १९३९ साल अखेर कुलाबा जिल्हातील पनवेल तालुक्यापैकी शिवकर ह्या नांवाचे खेडे आगीने भस्मसात झाले. गांवांत मुख्यत्वेकरून आग्नी लोकांची बस्ती होती आणि त्यांच्या एकूण ५६६ लोकसंख्येपैकी ४८२ इसम निराश्रित झाले. त्यांच्या मदतीसाठी उभारलेल्या फंडांत ३,८७० रुपये जमा झाले आणि मुंबई सरकारने एक हजार रुपयांचे द्रव्यसहाय देऊन घरे पुन्हा बांधण्यासाठी २,४०० रुपये किंमतीचे लाकूड पुरवले. गांवाचा ४६० रुपयांचा जमीन महसूलहि माफ करण्यांत आला. अत्यंत मागसलेल्या रहिवाशांचा गांव आणि तो आगीने सबंद जळून साक झालेला अशा स्थितीत तेथे सर्वस्वी नवीन वसाहत करण्या-

सारसाच प्रसंग होता. पण आपसीमधून सुस्थिति उत्पन्न करण्याची संधि केव्हां केव्हां येते, तसाच प्रकार शिवकर गांवाचा झाला. जिल्ह्याचे ग्रामसुधारणा बोर्ड व रेव्हिन्यू खाते ह्यांनी परस्पर सहायाने त्याची पुनर्रचना पद्धतशीरपणाने व सुधारलेल्या रीतीने करावयाचे ठरवून आपली योजना थोड्या काळांत पार पाडली. निराश्रित कुटुंबांस नव्या घरांसाठी जागा आवून देण्यांत आल्या आणि तिस फूट रुंदीचे रस्ते गांवांत ठेवण्यांत आले. घरबांधणीसाठी जरूर तेथे लोकांस तगाई देण्यांत आली. पुनर्रचनेच्या योजनेत शाळा व चावडी ह्यांची तरतूद झालेली आहे. गांवांतून वहाणाऱ्या ओढ्या-कर पूल बांधला आहे, हरिजनांसाठी एक विहीर आहे, आंब्याची झाडे लावली आहेत आणि घाण पाणी जाण्यासाठी मोन्या केल्या आहेत. पुनर्रचनेची माहिती सरकारास कळवतांना जिल्ह्याच्या कलेक्टरांनी असे म्हटले आहे की गांवांतले लोक इतके मागसलेले आहेत की तेथे सहकारी बँक काढण्यास अनुकूल परिस्थिति नाही. तथापि, सध्याची मुळे मोठी झाली म्हणजे त्यांस भोंवतालच्या सुधारणांचा फायदा घेता येऊन प्रगति घडवून आणता येईल अशी आशा करण्यास हरकत नाही. लोकशिक्षण व आर्थिक संघटन हे ग्रामसुधारणेचे एक महत्त्वाचे अंग आहे. ह्यां दृष्टीने पुनर्रचित शिवकर गांवांत सहकारी संस्था स्थापण्याचाहि प्रयत्न केला जाणे इष्ट आहे. अर्थात् हे दीर्घ परिश्रमाचे व श्रद्धावान कार्यकर्त्यांचे काम आहे. भिन्न लोकांमध्ये असे कार्य चालले आहे, त्याच घर्तीवर येथेहि सटपट व्हावी लागेल.

यंत्रसामुग्री उत्तम, बाजारभाव अनुकूल

परंतु गिरणीस कुलूप

राजमहेंद्री येथील कामगार संघांनी हिडुस्थान सरकारच्या व्यापारमंत्र्याकडे नेलेल्या गाऱ्हाण्यांवरून आंध्र पेपर मिल्सच्या परिस्थितीवर बराच प्रकाश पडतो. ही गिरणी प्रथम "कर्नाटक पेपर मिल्स लि." ह्या नांवाने स्थापन झाली. ती १९२९ मध्ये लिक्विडेशनमध्ये गेल्यावर तिची व्यवस्था मोती पायषा आणि कंपनीचे ताब्यांत गेली. त्यांना गिरणी क्निफायतशीर चालवितां न येऊन एकामागून एक ह्याप्रमाणे अनेकांच्या ताब्यांत तिची व्यवस्था गेली. अखेर मेसर्स दयाराम अँड सन्स ह्यांनी मॅनेजिंग डायरेक्टर्स ह्या नात्याने आपल्याकडे व्यवस्था घेतली. त्यांनी १५ लक्ष रुपये गुंतविले, तरी गिरणी नीट चालेना. त्यांनी गिरणीचा ताबा दिवें-चर धारण करणारांना दिला व त्यांनी कॅनरा पल्प अँड पेपर मिल्सला गिरणी भाड्याने चालविण्यास दिली. कंपनीने गिरणी यशस्वी रीतीने चालविली. १४ लक्ष रुपये ही खरेदीची किंमत ठरली, परंतु ही रकम मॅनेजिंग एजंटानीं आपले येणे आहे म्हणून तिचेवर हक्क सांगितला. हा खरेदीचा व्यवहार पुरा झाला. तर भागीदारांस कांहींच मिळणार नाही, म्हणून त्यास हरकत घेण्यांत आली व कोर्टात दिवाणी व फौजदारी कामास प्रारंभ झाला. इकडे गिरणी बंद पडली. गिरणीला दररोज २,५०० रुपये नफा होण्याजोगा आहे. म्हणजे, दर वर्षीच्या नफ्याचा आकडा १४ लक्ष रुपये भरतो. मे, १९४१ पासून गिरणी बंद आहे. ह्यावरून नुकसानीची कल्पना येईल. गिरणीचा कोणत्याहि पक्षास ताबा मिळून ती चालू होण्यास सहाजिकच आतां वेळ लागणार. गिरणीतील यंत्रसामुग्री सुसज्ज आहे, कामवास भाव व मागणी उत्कृष्ट आहे, परंतु गिरणीस कुलूप आहे ! तूर्त सरकारने गिरणी ताब्यांत घेऊन चालू करावी, असे सुचविण्यांत येत आहे.

अर्थशास्त्र

लेसकः—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. व. गो. कर्वे
पृष्ठसंख्या सुमारे १००, किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले आहे.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४१ अखेर ६ टक्के डिव्हिडंड वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची पॅरेशूटकरिता
लागणाऱ्या

रेशमी कापडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या
भांडवलाकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान
रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज
दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि.,
श्रीरामबाग,
यसवनगुडी, बंगलोर.

नारायण गोविंद नाईक,
(माजी अध्यक्ष, म्हेळर बँकर ऑफ
कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यांतील माल मुंबईत बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
टिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यात लक्ष्मी रोडवरील १ म्यूसिअमच्या
व्यापार-संघर्षन-गृहांत पहा.

महायुद्ध दारुशी आले

परदेशी औषधे

डुर्मिळ व महाग झाली

पण

भिण्याचे कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि.

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्याने
तयार केलेली

- रक्तवर्धक,
- उपनाह,
- बालज्विन,
- कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेंट, स्टॅट्ट व लोकप्रिय औषधे सात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टर्सहि वापरू लागले आहेत. ★

दरसाल बिनचूक नफा वाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
झेअर्स व औषधे मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि.

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मीरोड, पुणे १.

मुंबई प्रांताचे औद्योगिक खाते.

(१९४०-४१)

उद्योगधंध्यांची सर्वसामान्य स्थिति

युद्धामुळे अहवालाचे साली प्रांतातील उद्योगधंध्यांत भरमसाट वाढ झाली. कित्येक नवे कारखाने सुरू झाले व उद्योगधंध्यांतून तयार होणाऱ्या मालांत फारच मोठ्या प्रमाणांत वाढ झाली. युद्धामुळे मिळालेल्या ऑर्डरीमुळे कापड तयार करण्याच्या गिरण्यांचा धंदा फार जोरात चालू होता, आणि (ब्रिटिश) साम्राज्यातील चल्याचशा देशांतून आलेली कापडाची वाढती मागणी गिरण्यांना भागवावी लागली. सूत व कापड यांचे भाव रूपात वाढले व धंदा चांगलाच क्रियाशील चालेल अशी सुचिन्हें दिसू लागलीं. वूलन (लोकरा कापड तयार करणाऱ्या) गिरण्यांचा धंदाहि जोरात सुरू होता. लष्करासाठी लागणारा कपडालात्ता पुरविण्याच्या पुष्कळ ऑर्डरी या गिरण्यांस मिळाल्या व त्या आर्डरीप्रमाणें तसा कपडा त्यांनी पुरविला. सोनेरी कलाबतू तयार करण्याचा उद्योगधंदा व सिगारेट करण्याचा उद्योगधंदा या धंध्यांवर आपसांतील चढाओढीचा परिणाम झाला; आणि आर्टिफिशिअल सिल्कच्या गिरण्यांचा धंदा व गॅस मॅटल, केमिकल, साखर, मॅच (कांड्याच्या पेठ्या), कागद व कांच हे पदार्थ तयार करण्याचे उद्योगधंदे, तेलाच्या गिरण्या, वनस्पतिजन्य तूप व साबण तयार करण्याचे उद्योगधंदे व लिमलेट व चॉकलेट तयार करण्याचा उद्योगधंदा हे समाधानकारक प्रगति करीत असल्याचें दिसून आले.

२. पुढील नवीन उद्योगधंदे अहवालाचे साली स्थापन किंवा सुरू करण्यांत आले :-

स्काश, पॅकेटांत घातलेले पोहे, लिन्हर एक्स्ट्रॅक्ट, डायकोमेट, धान्य दळण्याच्या चक्र्या, ऑसिटिक ऑसिड, मक्यापासून स्टार्च आणि पेस्टबोर्ड हे तयार करणें.

आजवर ज्या वस्तू आयात करण्यांत येत असत त्या तयार करण्याचे कित्येक उद्योगधंदे सुरू करण्याची 'संधि युद्धामुळे निर्माण झालेल्या परिस्थितीमुळे मिळाली. अहवालाचे साली पुढील नवीन उद्योगधंदे सुरू करणें कोठवर शक्य आहे याविषयी स्वात्याकडून चौकशी करण्यांत आली. ते धंदे म्हणजे स्ट्रॉबोर्ड तयार करणें, टॅनिंग एक्स्ट्रॅक्ट तयार करणें हे आणि बारामती येथील झारयुक्त जमिनींतून सोडियम सल्फेट काढणें कोठवर शक्य आहे तें, हे होत.

३. सुसंघटित उद्योगधंध्यांना मदत:—(माल) तयार करण्याच्या कृति करताना आलेल्या व्यावहारिक अडचणी दूर करण्याच्या कामी ह्याखीय सहा देण्यांत आला.

डिपार्टमेंटच्या एंजिनियरिंग वर्कशॉपमध्ये कित्येक गृहस्थांच्या वर्तने प्रयोग करण्यांत आले आणि कित्येक कृतिविषयक सूचना व व्यावहारिक प्राल्याक्षिकेहि कांहीं बाबतींत करून दाखविण्यांत आली.

कित्येक कारखान्यांनी तयार केलेल्या मालाचें पृथकरण करून त्याविषयीचे रिपोर्ट संबंध असलेल्या कारखान्यांस देण्यांत आले. प्रांतांत व प्रांताबाहेर असलेल्या सरीद करणाऱ्या अधिकाऱ्यांस प्रांतातील उद्योगधंध्यांत तयार होणाऱ्या मालाची शिफारस करण्याचे कामी सर्वसाधारण मदतहि करण्यांत आली.

अहवालाचे साली व्यापारविषयक व उद्योगधंध्याविषयक ज्या चौकशा करण्यांत येऊन उत्तरे देण्यांत आली त्यांची संख्या १,५०० व्याहि वर होती.

४. उद्योगधंध्यांस सरकारी मदत—अहवालाचे साली उद्योगधंध्यांस पुढील कर्जे देण्यांत आली:—

(१) इलेक्ट्रिक ब्लॉक तयार करणाऱ्या फर्मला रु. २०,००० कर्जाऊ दिले.

(२) निरनिराळ्या प्रकारची टॉयलेट्स व इतर सुवासिक द्रव्ये तयार करणाऱ्या फर्मला रु. ३,००० कर्जाऊ दिले.

(३) कटलरी (चाकू, कातऱ्या वगैरे वस्तू) तयार करणाऱ्या साठी रु. ८०० कर्जाऊ दिले.

(४) ग्लेड्ड सॅनिटरी वेअर्स तयार करणाऱ्या फर्मला रुपये ६०,००० कर्जाऊ दिले.

अहवालाचे साली मंजूर करण्यांत आलेली परंतु देण्यांत न आलेली कर्जाची रक्कम रु. १९,५०० होती. याखेरीज भाताच्या गिरणीस लागणारी यंत्रे वगैरे तयार करणाऱ्या एका इंजिनियरिंग फर्मला एका बँकेकडून ५०,००० रुपयांपावेतो रोख रक्कम उधार मिळण्याबद्दल सरकारने हमी दिली.

प्रयोगशाळेंतील (लॅबोरेटरींतील) कांहीं उपकरणे तयार करण्यासंबंधी संशोधन कार्य करण्यासाठी १४४० रुपयांपावेतो ग्रॅट देण्यांत आली; चष्म्याची कांच तयार करण्याच्या कामी संशोधन करण्यासाठी १,२५० रुपयांची ग्रॅट देण्यांत आली; आणि फोटोग्राफिक पेपर तयार करण्याच्या कामी प्रयोग करण्यासाठी १,७५० रुपयांची ग्रॅट देण्यांत आली.

प्रायवुड तयार करण्याचा कारखाना सुरू करण्यासाठी एका गृहस्थास जंगलसंबंधी कित्येक सवलती मंजूर करण्यांत आल्या.

५. इंडस्ट्रियल इंजिनियरचे वर्कशॉप कृत्रिम-कलाबतू.—टॅकमध्ये तांब्याच्या तारेवर टिकाऊ ब्रास ड्रेटिंग करण्यासाठी एक प्रकारचे नवीन डायल्यूट मिश्रण तयार करण्याचें काम पूर्ण झालें. तयार करण्यांत आलेला उत्कृष्ट प्रकारचा कलाबतू लुमड्यांच्या किनारींत विणण्यासाठी, व्यावहारिक कसोटी लावून, योग्य असल्याचें आढळून आलें.

कांच व कांचेच्या बांगड्या तयार करणें.—रत्नागिरी, बेळगांव व विजापूर जिल्हांतून कांच तयार करण्यास योग्य अशी वाळू मिळू शकते असे शोधाअंती कळून आलें. कांचेच्या बांगड्यांवर डिझाईन्स इनमेल करण्याचे प्रयोग चालू आहेत.

सण व ताग.—कॅन्व्हस व तशाच प्रकारचे इतर कापड तयार करण्यासाठी योग्य असे सूत करण्याकरिता सणाचे व तागाचे तंतू वळीच करून नरम करण्यासंबंधी आपसी प्रयोग करण्यांत आले. पायाने चालवावयाचे एक नवीन प्रकारचे (धागा) कांतण्याचें व त्यांस पीळ देण्याचें यंत्र या स्वात्याकडून तयार करण्यांत आलें. हाताने चालविता येईल असे द्रुम टाईपचे तंतू कातण्याचें एक लहान यंत्र तयार करण्याचे प्रयोग चालू होते.

तेलाचे वाणे.—निरनिराळ्या प्रकारच्या धाण्यांसंबंधीचे प्रयोग-वजा कार्य पुरे करण्यांत येऊन निरनिराळ्या ठिकाणी त्यांचा उपयोग करून पाहण्याचें काम पूर्ण येथील व्हिलेज इंडस्ट्रीज एक्स्पेरिमेंटल वर्कशॉपकडे सोंपविण्यांत आलें.

फिटमेंट्स तयार करणें.—कित्येक नवीन प्रात्यक्षिके व चळवळी यांत आवश्यक वाटलेली निरनिराळ्या प्रकारची यंत्रे, फिटमेंट्स, लहानसहान हाताने वापरावयाची हत्यारे, वगैरे, तयार करण्यांत आली.

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानी
असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉविन्शियल को-ऑपरेटिव्ह
बँक, लिमिटेड.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरिअल बिल्डिंग
९, बेक हाउस लेन, कोट मुंबई.

शाखा

१ बारामती (जि. पुणे)	१८ अकलूज (जि. सोलापूर)
२ सानारा („ सातारा)	१९ विरमगांव („ अहमदाबाद)
३ इस्लामपूर („ „)	२० धुळे („ प. सानदेश)
४ कऱ्हाड („ „)	२१ दोंडाईचे („ „)
५ तासगांव („ „)	२२ शिरपूर („ „)
६ किलोस्करवाडी („ „)	२३ शहादे („ „)
७ शिराळे („ „)	२४ नंदुरवार („ „)
८ कोरेगांव („ „)	२५ साकी („ „)
९ वाई („ „)	२६ शिंदसेडे („ „)
१० अहमदनगर („ अहमदनगर)	२७ तळोदे („ „)
११ शेवगांव („ „)	२८ मालेगांव („ नाशिक)
१२ कोपरगांव („ „)	२९ सटाणा („ „)
१३ बेलापूर („ „)	३० कळवण („ „)
१४ राहुरी („ „)	३१ लासलगांव („ „)
१५ भिवंडी („ ठाणे)	३२ नांदगांव („ „)
१६ पालघर („ „)	३३ दोहद („ पंचमहाल)
१७ कल्याण („ „)	३४ कालोल („ „)

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेव्हिंग बँक ठेवी

स्वीकारल्या जातात

आणि

इलाख्यांतील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा
व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्प-
न्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेड ऑफिस अगर शाखा-
कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

व्यवस्थापक.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver.

Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -

POONA CITY.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books,
General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and
Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and
Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published any-
where and supply it at publisher's price.